

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Aralık / December / ديسمبر / 2021, 7: 288-300

Hadis Rivayetinde Bağlam – Sebeb-i İrâdi'l-Hadis

Bekir Kuzudişli

Tanıtın / Reviewed by / معرف

Emirsultan Demireşik

Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye

Graduate Student, Atatürk University, Erzurum /Turkey

esdemiresik@outlook.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7056-9716>

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü / Article Type : Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Received Date: 12.07.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 16.11.2021

Yayın Tarihi / Published Date: 31.12.2021

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5812471>

Atıf / Citation / إقتباس : Demireşik, Emirsultan. “Hadis Rivayetinde Bağlam – Sebeb-i İrâdi'l-Hadis, Bekir Kuzudişli, İstanbul: Klasik Yayınları, Kasım 2020, 316”. *HADITH* 7 (Aralık / December 2021): 288-300. doi.org/10.5281/zenodo.5812471

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

إنتحال: تم فحص البحث بواسطة برنامج لأجل السرقة العلمية فلم يتم إيجاد أي سرقة علمية.

web: <http://dergipark.gov.tr/hadith> | mailto: hadith.researches@gmail.com

KİTAP TANITIMI

Hadis Rivayetinde Bağlam – Sebeb-i İrâdi'l-Hadis,
Bekir Kuzudişli, İstanbul: Klasik Yayınları, Kasım 2020, 316.

Emirsultan DEMİREŞİK

Müellif Hakkında: Müellif, 1975 Gaziantep doğumlu. 1998 yılı Marmara Üniversitesi ilahiyat fakültesi mezunu. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde akademik çalışmalarına devam ediyor. Orta seviye üzerinde Arapça ve İngilizce biliyor. Müellifin, bu çalışmasında önceki birikiminden istifade ettiğini müşahede ediyoruz. Batıya vukûfiyeti olan müellifin, oryantalist tekniklerinden yararlanmakla birlikte, ayaklarını sağlam bir şekilde geleneğe bastığını ifade etmek mümkün. Müellifin, ilmi çalışmalarının yanında, genel olarak Arap Baharının bize kazandırdığı Hamza Bekri, A. Snobar gibi ilim adamlarından ve Amerikalı mühtedi araştırmacı Jonathan Brown'dan kıymetli mülahazalarla da ilim-fikir alemimize katkılar sunuyor.

Diğer Akademik Çalışmaları:

Yüksek Lisans: *Kunut Hadisleri ve Değerlendirmesi (2001)* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Doktora; *Hadis Rivayetinde Aile İsnadları (2005); Oryantalistlere dönük bir tür reddiye çalışması olarak hazırlanmış.*

Doçentlik Çalışması: *Şia ve Hadis, Başlangıcından Kütüb-i Erbaa'ya Hadis Rivayeti ve İsnad*

Kitabın Sorunsalı ve Ana Tezi:

Tedvin öncesi dönem olarak nitelenen, Hicri I. ve Hicri II. asrın ilk çeyreğindeki rivayetin tabiatı ile tedvin dönemi olarak kabul edilen Hicri II. asrın ikinci çeyreğinden sonra gelişen rivayet tabiatı arasında önemli farklılıklar vardır. Günümüzde Hadis tarihi incelenirken, Hicri II ve III. asırlarda geliştirilmiş, metodoloji ve terminoloji üzerinden değerlendirmeler yapılmakta, hicri I. asrın kendine has özellikleri fark edilememekte, dolayısıyla Hadis verileri değerlendirilirken bir tür anakronizme düşülmektedir. Hicri I. asrın kendine has özelliklerinin bilinmesi, Hadis ilminde ve muhtemelen İslam ilimlerinde bazı önemli algı değişikliklerine vesile olabilir.

Eserin Konusu ve Önemi:

Sahabenin Hadis bilgisi, bize nakledilen bilgilerle sınırlı değildir. Hadislerin rivayetinde sahabeden nakledilen Hadislerin sayısı belirleyici değildir. Sahabenin Hadisleri nakletmesinde, yaşadıkları coğrafya, dönemler kadar, yaşadıkları hadiselerin etkileri vardır. Bu dönem, coğrafya ve sahabenin kişisel-psikolojik-ilmî tercihleri Hadislerin nakledilmesinde önemli bir işlevi ifa etmişlerdir. Siyasi olarak Dört Halife ve Emeviler dönemine tekabül eden bu süreçte, gerek halk ve ilim çevrelerinden, gerekse siyasi çevrelerden sahabe sonrası kuşağa mensup kişilerin sahabe ile ilişkileri, Hadis rivayetinde bazı hususları belirginleştirirken bazı hususların da muğlaklaşmasına sebep olmuştur.

Erken dönem hadis kaynakları farklı perspektiflerle incelendiğinde, Hadis tarihinin en kritik dönemlerinden olan Tedvin öncesi döneme ilişkin önemli bulgulara ulaşılması mümkündür. Bu bulgular, Hadis algısını ve İslam ilimlerini etkileyebilecek nitelikte olabilir.

Kitapla İlgili Genel Tespitler:

Kaynakları: Temel ve yardımcı kaynakları

Çalışma klasik dönem eserlerinden Ahmed bin Hanbel'in Müsned'ini merkeze almıştır. Sünen'lerde başvurulmuş ihtisar ve taktillerin hadis rivayetinin kendi içinde bütünlüğünü bozması, Müsned sisteminin sahabeden rivayet edilen rivayetleri topluca değerlendirme imkanı sunması bu tercihte rol oynamış gözükmektedir. Müsned'lerin sıhhat değerlendirmelerinden çok bütünlüğe önem vermeleri, bu eserin "dönem tasviri" amacına uygun düşmektedir. Diğer taraftan özeldir İbn Hanbel'in Müsned'i nicelik itibarıyla geniş olması yanında, Kütüb-i Sitte rivayetlerinin asıllarını da büyük ölçüde içermektedir. (s: 17-18)

Bu noktada İbn Sa'd'ın Tabakât'ının modern okuyucuya karmaşık gelen tertip usulünün, tedvin öncesi dönemin zihniyetini gayet güzel resmettiği yönündeki tespit, orijinalliği yönüyle de takdire şayandır. İbn Sa'd'ın eseri, tabiûn tabakasının bölgelere göre, sonra bu alt başlık altında önemli sahabelerden hadis işitip işitmemelerine göre tasnif edilmiştir. İlk iki tabakada takip edilen bu usul, sonrasında yerini mutlak olarak tabakanın zikredilmesine bırakmıştır. İbn Sa'd'ın uyguladığı bu yöntem, sonraki dönem eserlerinde -mesela Zehebi'nin tabakât tarzı eserlerinde- gözlenmez.(s.41-42)

Çalışmada zaman zaman Kütüb-i Sitte ve diğer tarih-tabakât kitaplarına da yer verilmiştir. Ancak bunların sınırlı olduğunu söylemek durumundayız.

Yazar eserin başlangıcında İslam dünyasında, konuyla ilgili olarak yapılan çağdaş çalışmalara ve bu çalışmaların eksikliklerine yer vermiştir.

Kitabın Sistematiği: Kitabın Bölümleri ve Başlıklarına Bakış

Birinci Bölüm

İlk bölümde, hadis rivayetinde tedvin öncesi dönemle tedvin sonrası dönem arasında önemli farklar bulunduğu temas edilmiştir.

Tedvin öncesi ve sonrası döneminin rivayet mantıklarının farklılaşan özellikleri şu şekilde gösterilebilir:

	<i>Tedvin öncesi</i>	<i>Tedvin Dönemi</i>
1.	<i>Kadın râviler belirgin. Kütüb-i Sitte ravilerinin neredeyse tamamı, Hicri I. asırda yoğunlaşmaktadır. (s.33)</i>	<i>Kadın râvilerin sayısı azalmaktadır. Hadis öğrenim yollarının (Hadis halkaları ve rihleler, mahremiyet) değişmesi ile ilgili olmalıdır. (s.33)</i>
2.	<i>Kütüb-i Sitte içindeki müphem ve meçhul râviler genellikle Hicri birinci asırda bulunur. (s.33)</i>	<i>Sonraki dönemlerde, râvilerin kimlikleri hakkında daha detaylı durulmuştur. (s.33)</i>
3.	<i>Aile isnadları belirgindir. (s.33)</i>	<i>Aile isnadları kayboluyor, yahut zayıf olarak niteleniyor. (s.33)</i>
4.	<i>İsnad sayısı oldukça azdır. (s.33)</i>	<i>İsnadlar hayli artmıştır. (s.33)</i>
5.	<i>Sahabenin Hadis rivayet etmesine sebep olan hadiseler yaşanıyor ve bu hadiseler de rivayet metnine yansıyor. (s.34)</i>	<i>Sebeb-i İrad yok, çünkü maksat rivayetin kendisi olmuş. (s.34)</i>
6.	<i>Hayat ve Hadis iç içedir. Bu sebeple bazı veriler kasıtlı olarak nakledilmemiş gözükmektedir. (s.34)</i>	<i>İlgili şahısların vefat etmesi ile, rivayet bilgisi müstakil bir hüviyet kazanmıştır. (s.34)</i>
7.	<i>Yaşanan bazı hadiseler rivayetler, belli bölge ve kabilenin iç kültürü şeklinde nakledilmektedir. (s:249)</i>	<i>Bu tür kabile bilgileri, isnad sisteminin dışında kalmış ve ekserisi ancak tarih kitaplarına konu olabilmıştır. (s:249)</i>
8.	<i>Hz. Peygamber'in bilgi içeren sözleri ön planda. (s:168-172)</i>	<i>Hz. Peygamber'in hatıra ve şemali de rivayetin konusuna dahi oluyor. (s:168-172)</i>

Ayrıca hadis rivayetlerinin tasnifinde müdevvinlerin etkisi/otoritesi göze çarpmaktadır. (s.33-34)

Bu bölümde “Yarı sistemli Hadis Rivayeti” ve “ihtiyaca binaen yapılan hadis rivayeti” kavramları geliştirilmeye çalışılmış.

Yarı sistemli rivayet başlığı altında; muksirun sahâbîlerin, ihtiyaç olmadan rivayet edenler ve “yarı sistemli sorular” vesilesiyle rivayet erenler ile mukillun sahabilerden, yarı sistemli hadis rivayetinde bulunanlarla, yine mukillun sahabilerin “rivayet teşebbüsleri” konuları incelenmiş.

İkinci Bölüm

İkinci bölümde, Sahabeyi hadis rivayetine sevk eden vesileler üzerinde durulmuştur.

İdarecilik görevinin Hadis rivayetine etkisi bölümünde, idareciliğin engel gibi düşünülmesinin yanında, aslında tam tersine hadis rivayetine zemin hazırladığı fikri öne sürülmektedir.(s. 131) Müellif idarecilerin Hadis rivayetine etkisinin Hz. Ömer’in hadis rivayetinde titizliği sebebiyle bazı tedbir alması yahut, Ömer bin Abdülaziz’in resmi tedvini başlatması gibi spesifik hadiselerle sınırlanamayacağı kanaatindedir.(s. 131)

Ayrıca bu bölümde fitne olaylarının Hadis rivayetine müspet ve menfi etkileri, Soruların hadis rivayetlerine zemin teşkil etmesi, ibadet ve günlük olaylarla hatıra nakillerinin hadis rivayetinde birer vesile oluşları ve bunların çeşitli örnekleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü Bölüm

Üçüncü bölümde, Sebeb-i İradi’l-Hadis bilgileri ile Hicri I. asırdaki rivayet meselelerini yeniden değerlendirmeye alındığı görülmektedir.

Bölümün sahabe algısına dair bazı meseleleri dikkate sunarak başlaması, bazı kabullerin yeniden gözden geçirilmesine dönük önemli bir teklif olarak görülebilir. Sahabe’nin Hadis rivayetinde güven unsuru(s. 195) bahsinde, Irak ve Medine çevrelerinde, bazen siyasi sebeplerle(s. 200) sahabeye duyulan güvensizlik(s. 195) bahsi, tabiûn çevrelerinden sahabeye yöneltilen sorular(s.203) ve sahabe-tabii tartışmaları(s.220) incelenmiştir. Bu değerlendirmeler çerçevesinde genel olarak, İslam’ın bu iki kuşağı arasında cereyan eden ilişkilerin Hadis ve İslam ilimlerine etkilerinin günümüz ilim çevrelerinde üzerinde fazla durulmayan bir konu olduğu söylenebilir.

Yazar Hadis rivayetinde psikolojik unsur başlığında, olumsuz vakaların(s. 225), mahrem konuların(s.229) naklinde bir takım çekinceleri dikkate sunmuştur. Olumsuz vakalarda hadiseyi yaşayan kişilerin isimlerinin gizlenmesi, sahabenin bazı konuları ve şahısları ifşa etmekten hoşlanmaması(s. 228) gibi bazı tabii insani temayüllere değinilmektedir.

Hadis rivayetinde yerellik unsuru bahsinde, Ensar, Muhacir, Eşariler arasında bilinen ve Medine dışından gelen heyetlerin Hz. Peygamber’e ziyaretleri ile alakalı yaşadıkları hatıra ve hadislere dikkat çeken müellif, kabilelerin içinde yaşayan bir kültür olarak nakledilen bu tür kabile rivayetlerinin zayıf addedilerek(s.260), Hadis isnad sistemi ve telifâtına girmeyip, ancak tarih ve biyografi kitaplarında bulunabildiğine(s.259) işaret etmiştir. Ayrıca Hadis rivayetinde bölgesel farklılıkların, bilgi birikimine etkilerine de temas edilmektedir.

Çoklu ve tekli isnadlar konusunda infiradla ilgili klasik dönem ulemasının tespitleri incelenmiştir. Bu bölümde Numan bin Beşir ve Hutbe(s.279) örnekleme üzerinden yapılan tetkiklerin eserin bütünlüğü ile ilgisinin muğlak kaldığı ve eserin bütününde gözetilen sistematığe pek uymadığı söylenebilir.

Başlık ve içerikler ilişkisi

İkinci bölüm başlığı olarak zikredilen “İhtiyaç Anında Rivayette Bulunan Sahabileri Hadis Nakline Sevkedilen Etkenler” ifadesi ile alt başlıklar olan mesela, “İdarecilik ve Hadis Rivayeti” ya da “Fitne olayları ve Hadis rivayeti” başlıkları arasında bir uyumsuzluk sezilmektedir. Daha doğrudan bir ifadeyle bölüm başlığı ile alt başlıklar arasında umum-husus ilişkisi uyumunu zihinde oluşturmak biraz zor olmaktadır.

Başlıkla metin arasında da uyum açısından bir kapalılığın olduğu söylenebilir. Başlıkta etken/faktör ifadesi geçerken, metinlerde birtakım hadiseler zikredilmektedir. Bu çerçevede tanımlayıcı başlıklandırmanın tercih edilmiş olmasının eserin fikri gücünü düşürdüğü söylenebilir. Etken ifadesi yerine belki vesile ifadesi daha muvafık olabilirdi. Eserdeki başlıkların, içerikle fikri uyumu da göz önüne alınarak yeniden yapılandırılması düşünülebilir.

Benzer şekilde, başlık-konu uyumsuzluğuna şu örnekler verilebilir: Hz. Ömer ve rüzgar rivayetinde, meselenin idarecilikle ilgisi kurulmamıştır(s.129), idarecilik bahsinde ele alınan Hz. Osman’ın abdest öğretmesi, ibadet öğretimi(s.176) başlığına da girebilirdi.

Kitapta bazı konular hakkında tamamlayıcı bilgiler verilmesine ihtiyaç hissedilmektedir. Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın temettü haccını niçin yasakladıkları hakkında, Ubeydullah bin Ziyad’ın niçin muhalif bir fırkanın görüşünü benimsediği(s.117-122) hususunda dipnotlarda da olsa fihri/siyasi/sosyal bazı izahatlar getirilebilirdi.

Erva’nın arazi ihtilafının siyasi idareye götürülmesi örneğinde(s.122-125), mesele siyasi olmaktan çok hukuki bir anlaşmazlığa tekabül ediyor gibi görünmektedir.

Yazarın Yöntemi, Takip Ettiği Metot ve Kriterler

Kitap tanımlayıcı/tasviri/deskriptif bir metodoloji takip etmiştir. Kitap boyunca verilen örnekler, yapılan çözümlenmeler, önemli bazı hususlara işaret etmektedir.

Eserde yazarın sahih-zayıf hadislerle ilgili metodunun belirgin olmadığı söylenebilir. Zayıf hadislerle ilgili bazı tahlillere yer verilse de, birçok rivayet hakkında sıhhat analizi veya en azından hükmü hakkında sükût edilmiştir. Hadis alanına tahsis edilmiş bir akademik metin olması hasebiyle, hadislerin sıhhat değerlerinin en azından dipnot/son not şeklinde verilmesi beklenirdi. Yazar, Şuayb Arnaud Hocanın hazırladığı Müsned baskısının, rivayetleri sıhhat yönüyle incelemesi yönüyle takdir etmekle beraber(s.20), aynı usulü eserinde takip etmemiştir.

Kitabın Dili ve Edebi Değeri:

Kitap günümüz Türkçesini kullanmaktadır. Ana hatlarıyla dil açısından kitabın bütününe gölge düşürecek düzeyde bir sorun gözükmemektedir. Akademik üslup korunurken, konu çerçevesinde, okuru yormayan bir dil kıvamının takip edildiği teslim edilmelidir.

Kitapta geçen kavramlaştırmalara ilişkin bazı hususlara değinmek yerinde olacaktır. Kitabın isminde kullanılan “bağlam” ifadesi ve “sebeb-i iradi'l-hadis”, terkibi geleneksel Türkiye okuyucusu zihninde “esbab-ı nüzul” olgusunu ve “bağlam” arayışlarını çağrıştırmaları itibarıyla, “efradını câmi” sayılabilse de “ağyarını mânî” bir anlam çerçevesi oluşturamadığı için, çalışmanın konusunu ifade etmede kapalı kaldığını söylemek mümkündür. Bu anlamda dil-fikir ilişkisi bağlamında, başlığın kitabın ilmi-fikri gücünü taşıyamadığı tespiti yapılabilir. Kitabın sonraki baskılarında **daha belirgin bir isimlendirmenin** tercih edilmesi, konunun önemi ve eserin kıymetiyle de uygun düşecektir.

Kitabın başlıklarında bazı teknik kavramların kullanılması kitapta bir takım fikri boşluklara sebep olabiliyor. Mesela günümüz Türkçesinde “etken” ifadesi, “âmil, sâik, işlev, faktör” anlamlarında kullanılmaktadır. Kitabın ikinci bölüm başlığında(s.110) anahtar bir kavram olduğunu hissettiren “etken” ifadesi, bölümün devam eden başlıklarında, bu anlamdan çok tematik tasvirler müşahade edilmektedir. Dolayısıyla “etken” kavramının çağrıştırdığı “dinamizmi/heyecanı”, metinde görece sakin bir akış takip etmektedir. Benzer şekilde “psikolojik unsur”(s.225) ifadesi, sahabenin “insani/duygusal yönü” anlamında kullanılmış. Sosyal bilimlere ait bir bilim dalının adı olması itibarıyla psikoloji bilimin perspektifini yansıtmaya yönünde oluşturduğu beklentiye tam karşılık verememektedir. Ancak bu tür bir interdisipliner çalışmaya kapı aralaması cihetiyle önemi de yadsınamaz. Bir alt başlık olarak kullanılan “Yarı Sistemli Hadis Rivayeti Teşebbüsleri”(s.79) ifadesinde “teşebbüs” tabiri, günümüz Türkçesinde olumsuz yönü ile ağır basmaktadır. Oysa yazarın buradaki kastının bu olmadığı vazıhtır. Bu başlıkta “teşebbüs” tabiri yerine “deneme” gibi görece “yüksüz” kavram tercih edilebilir. Diğer taraftan yazarın da eser boyunca üzerinde ısrarla durduğu gibi, dönem itibarıyla henüz bir “sistemli bir rivayet olgusundan” da bahsedilemeyeceği için, “yarı sistemli hadis rivayeti teşebbüsü” ifadesi, fikri olarak da muallakta kalmaktadır.

Kitapta yeni bir terminoloji geliştirmeye çalışıldığı görülmektedir. Hicri birinci asra ait bazı tanımlama denemeleri olarak mütalaa edilebilir. Mesela, “yarı sistemli hadis rivayeti”, “ihtiyaca binaen hadis rivayeti”, “yarı sistemli sorular” ifadeleri, yazarın literatürde ilk olarak zikrettiği tanımlama ifadeleridir.

Eserin Fikri Değeri

Metin, birçok hadis metninin okunması ve çözümlenerek yeni bir fikri çerçevede tasnif edilmesi sürecinde oluşmuştur. (s. 9, 15) Bu anlamda, doğrudan Hadis metinlerini merkeze alan bir çalışma olarak dikkate şayandır. Konusuyla ilgili yardımcı akademik metinlerden de istifade edildiği görülmektedir.

Varsayımlar, eğer üzerlerine hüküm inşa etmekte kullanılırlarsa, akademik eserlerde esnek bir zemin oluşturabilmektedir. Eserde bu mahiyette Abdullah bin Şakik'in, metinde zikri geçen sahabilerden aldığı rivayetlerin tamamını Medine ziyareti esnasında aldığı varsayımdan hareketle, İbn Ömer'den bir hadis rivayet etmesine mesned olarak kullanılmıştır.(s.94-95) Oysa, İbn Şakik'in ilgili sahabelerden aldığı tüm rivayetleri, bahsi geçen Medine ziyaretinde aldığına ilişkin bir kanıt sunulmadığı gibi, İbn Ömer'le uzun süre muâşeret edip etmediği de meçhuldür. Bu durumda İbn Ömer'den bir rivayet nakletmesi, İbn Ömer'in “İhtiyaca Binaen Hadis rivayet etmesi” tezine delil olarak sunulması tartışılabilir.

Eserde bağlamın içtihatla tespiti eleştirilmektedir.(s.24) Ancak eserin muhtelif yerlerinde bağlamın içtihatla tespitine teşebbüs edildiği görülmektedir. Hz. Osman'ın abdesti öğretmesi(s.105), Muaviye'nin niyetinin “tespiti”(s.127) buna örnek verilebilir.

Kitapta geliştirilmeye çalışılan kavramlardan iki tanesine kısaca değinebiliriz;

a. **Yarı Sistemli Hadis Rivayeti:** Hadis naklinde bu üslûbu tercih eden sahabiler, hadis naklini amaç edinmişlerdir. Bu niyetle birbiriyle ilgisi olmayan konularda hadisleri peş peşe nakletmişlerdir. (s:98) Bu üslubu benimseyen sahabiler arasında: muksirundan Ebu Hureyre (s.44), Ebu Said el-Hudri (s.47), Enes bin Malik (s.48), Hz. Aişe (s.55), Abdullah bin Abbas (s.59), Cabir bin Abdullah (s.63); mukillundan Übey bin Kab (s.69), Abdullah bin Amr (s.72), Huzeife bin Yeman (s.75) zikredilebilir. Burada, Hz. Aişe, İbn Abbas ve Cabir b. Abdullah'ı kapsayan başlıkta “yarı sistemli sorular” kullanılan terkipteki muğlaklık zihne takılmaktadır. Bu başlıkta Ebu Hureyre örneği tam oturmakla beraber, örnek verilen diğer sahâbîler tam olarak otuduğu söylenemez. Belki Ebu Hureyre “sahabe döneminde sistemli bir şekilde hadis öğrenen ve öğretenler” şeklinde açılacak müstakil bir başlıkta incelenebilirdi. Buradaki sistem ifadesi ile klasik dönemdeki profesyonel Hadis rivayet tekniğinin kastedilemeyeceği de açıktır.

b. **İhtiyaca Binaen Hadis Rivayeti:** Hadis naklinde bu üslûbu benimseyen sahâbîler ise, hadisi nakletmelerine vesile olan hususu açıklığa kavuşturacak hadisi zikretmekle yetinmişlerdir. (s:89, 98) Özellikle İbn Ömer'in bu üslûbu takip ettiği görülür. “İhtiyaca binaen rivayet etme” ifadesi yerine “kazuistik yöntemle rivayet etmeyi tercih edenler” şeklinde bir ifade vakıayı daha iyi tasvir edebilirdi. Zira ihtiyaç ifadesi hayli geniş bir kavram olup, bir yöntemle delaleti zayıf kalmaktadır.

Kitabın Öne Çıkan ve Kitabı Farklı Kılan Özellikleri

Kitabın Literatürdeki Akademik-İlmi Değeri Üzerine

Kitap Türkiye Akademik Hadis Edebiyatında, tedvin öncesi döneme ilişkin, en geniş çalışma hüviyetini hâiz eserlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu manada ilk ve kritik bir önemde olduğu teslim edilmelidir.

Klasik döneme ilişkin dirayet çabaları, bir takım eserlerin şerhi şeklinde yapılmıştır. Bu eser, metinlere akademik bir perspektifle ele alması yönüyle, klasik şerhlerin gündemlerine almadıkları; modern çalışmaların da kısmi ve parçacı olarak yaptıkları bir faaliyeti görece derli toplu bir şekilde

gerçekleştirmektedir. Akademik Hadis çalışmalarında, erken dönem hadis kaynaklarına, gerek kaynakların kendi iç bütünlüğü, gerekse bizzat rivayet metinlerinin satır aralarında kalan verilere daha fazla müracaat edilmesinde öne sürdüğü yöntem ve eserin genelinde serdettiği bakış açısı cihetiyle da dikkate şayan bir çalışma olduğu söylenebilir.

Eserin İleri Teklifleri ve Yeni Çalışma Alanları

Benzer mahiyette Hicri birinci asır veya daha genel bir ifade ile Tedvin öncesi döneme ilişkin tetkik çalışmalarına devam edilmelidir. Bu çalışmanın ilgili asırda önemli veriler keşfetmenin imkanını sunması açısından önemli olduğu da ifade edilebilir.

Müsned türü eserler, Hadislerin ilk kuşaklardaki râvilerine ilişkin önemli ipuçları barındırmaktadır. Bu anlamda akademik çalışmalarda Müsned türü eserlere daha fazla müracaat edilmesinin gerekli olduğu da anlaşılmıştır.

Bu eser vasıtasıyla Hadis rivayetinde psikolojik unsurlar, ravileri rivayete sevk eden ve alikoyan hususların tespiti, insan tabiatı ve sosyal atmosfer açısından, râvi ve musannif tasarruflarından tarihsel olarak önce ve daha doğal bir unsur olarak inceleceği de anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber döneminin hemen sonrasındaki döneme tekabül eden Hadis rivayeti sürecinde, bölgesel ve sosyo-kültürel unsurların, rivayetlerin serdedilişine etkileri gözlerden kaçan bir husus olarak çalışmada tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Tenkitlet: Kitabın Kendi İçinde Yapılabilecek İyileştirmeler

Kitapta tespit edebildiğimiz kadarıyla, yapısal, sistematik ve sembolik hatalar yoktur. Eleştirilerimize konu olan hususlar, daha ziyade ifade, fikri terkip, bazı metodik hususlar ve kaynakları yönlerinden olacaktır. Buraya kadar zikredilen tenkit noktalarını maddeler halinde özetleyerek, bazı noktaları da ilave ederek sunuyoruz:

Fikri Yönden Tenkit Noktaları

1. Kitabın ismi yeniden formüle edilebilir. Hadis ilminde bağlam konusu, Türk akademisinde nispeten yeni bir konu olduğu için, zihinlerde karışıklığa yol açabiliyor. Kitabın ismi olarak belirlenen, “**Hadis Rivayetinde Bağlam**” ve “**Sebeb-i İradi’l-Hadis**”, alt başlığı; günümüzde yapılan bağlam çalışmaları ve sebeb-i vürud kavramları ile çağrışım yaptığı için okur zihninde yeterli etkiyi uyandırmıyor. Kitabın içeriğine muttali olmayan bir okur, kitabın başlığına bakarak muhtevasından mahrum kalabilir. Kitabın ana temasını oluşturan “Sahabeyi hadis rivayetine sevk eden amiller” temel fikri, kitabın adında daha net bir şekilde vurgulanabilir. Ayrıca “sebeb-i irâd’il-hadis” ifadesinden maksut açıklamanın ancak 26. sayfada gelmesi de bir başka nâkisa olarak nitelenmelidir. Bu temel önerme, özellikle önsöz ve giriş bölümünde net bir şekilde zikredilirse, okuyucunun zihnini konuya daha iyi hazırlayarak, eserin etki ve verimliliğini artırabilir.

2. Kitabın içindeki bazı alt başlıklar, ifade-içerik uyumu yönleriyle tekrar ele alınabilir.

3. Kitabın ana fikri ve yan fikirleri; dolayısıyla konunun önemi, metnin bazı yerlerinde biraz belirginleşse de, kitap boyunca muğlaklığını korumaktadır. **Kitabın hipotezi, ana ve yardımcı fikirleri, konunun önemi** ve ilmi sahada ortaya koymaya/telafi etmeye çalıştığı muhtemel eksiklikler gibi, **kitabın muhtevasında zaten bulunan bu temel hususlar**, bazı basit çözümlenmelerle kitabın giriş bölümünde daha vâzıh bir şekilde ifade edilirse kitabın niteliği artacaktır.

4. Modern okuyucunun zihnindeki Hadis tarih ve usul bilgisinin, Hicri 2. ve 3. Asırların standartları ile geliştiğini, bu perspektifle Hicri birinci asrın anlaşılamayacağını daha net ve cesur ifadelerle dile getirmek, bir cüret değil kitap için gösterilen emeğin hakkını vermek olacaktır. Burada modern araştırmacıların da dâçar olduğu anakronizm ve muhtemel diğer **algı yanlışları** maddeler halinde resmedilebilir.

5. “Sahabenin tamamının adil olduğu” kabulü ilk asırda belirgin olmayıp daha sonraki süreçlerde olgunlaşmıştır. Eserde, Ehl-i Sünnet geleneğinde “sahabenin otoritesi ve adaleti” algısının psiko-sosyal tarihi açısından ele alınması önemli olmakla beraber, önceki bahislerde olduğu gibi bu çaba da daha net bir şekilde ifade edilebilir.

6. Hadis alanında, Hadis metinlerinden hareketle bir Hadis ilmi tarihi çalışması olması yönüyle takdire şayan bu metin, erken dönem İslam Tarihi eserleri, İslam İlimleri Tarihi ve özellikle bilim sosyolojisi gibi takviyelerle zenginleştirilmesi halinde, alanda klasik metinler arasına dâhil edilebilir.

7. Sonradan telif edilmesi düşünülen bir esere havale edilmekle beraber(s.294), konunun sadece Hadis ilmini değil, diğer İslam ilimlerini de derinden etkileme ihtimali, bu metinde de daha güçlü bir şekilde vurgulanabilir.

8. Varsayımlar ve çelişik görünen müşarun ileyh hususların giderilmesi de kitabı pekiştirecektir.

Kaynakları Yönünden Tenkit Noktaları

9. Eserde Ahmed bin Hanbel'in Müsned'ini merkeze alınmıştır. Ancak Müsned hakkındaki eleştirilere yer verilmemektedir. Müsned'in mahiyeti ve sınırlılıkları, eser hakkındaki tartışmalar ve esere yöneltilen tenkitlere dair birkaç sayfalık bilgi verilirse kitabın bütünlüğüne katkı sağlayacaktır.

10. Asıl kaynak olarak seçildiği için, Müsned'i seçim sebebi biraz daha geniş ifade edilebilirdi. Bu konuda yapılan izahların, müsnedlere müracaat geleneği gelişmediği için genişletilmesinde fayda olduğu ifade edilebilir. Mesela niçin, erken dönem kaynaklarından olan ve hayli geniş muhtevalara ulaşabilen musanneflerdense, bir müsnedin tercih edildiği; klasik dönemde sıhhat açısından daha makbul kabul edilen Kütüb-i Sitte'ye avantajları daha net ifade edilirse, kaynaklar açısından okuyucunun zihninde oluşan istifhamlar bertaraf edilebilirdi.

11. Hadis alanında yapılan bir çalışma olduğu göz önünde tutularak, rivayetlerin sıhhat analizlerine yer verilebilirdi.

Katkılar: Kitaba Yapılabilecek ve Kitabın Literatüre Katkıları Üzerine

1. Eser, râvi ve müellif tasarrufları alanında yapılan çalışmalarla birlikte değerlendirilmelidir.
2. Hadis rivayetinin tabi, fitri, sosyal ve tarihsel seyri, oryantalist iddialarına karşı da önemli ipuçları içermektedir.
3. Eser, Hadis ilminde önemli olduğu kadar, İslam ilimlerinin erken dönemler tarihi açısından, fıkıh-siyer/İslam Tarihi, akaid-kelam-mezhepler tarihi açısından da önem taşımaktadır.
4. Konusu cihetiyle eser sosyal bilimler nosyonu ile genişletilip, geliştirilebilir mahiyettedir. Sosyal bilimler alanında yapılacak perspektif genişletme çalışması, mesela sosyoloji-psikoloji-antropoloji formasyonları ve bilim sosyolojisi yaklaşımı eseri bir başyapıtta dönüştürebilir.
5. Benzer şekilde, Hadis alanını merkeze alan bu çalışma din bilimleri alanına da önemli katkılar sunabilir.

BOOK REVIEW

EXTENDED ABSTRACT

The Context in Hadith Narration – Reasons for the Transmission of Hadiths

Bekir Kuzudişli: İstanbul, Klasik Publications, 2021, 316 p.

Today, while examining the history of Hadith, evaluations are made using the methodology and terminology developed in the Hijri II and III centuries. Yet, the peculiarities of the period in which the Companions and the Tabiun lived are not noticed, so when evaluating the Hadith data, a kind of anachronism is observed. The hadith knowledge of the Companions could not be limited to the narrations transmitted from them or the data that reached us. The geography and periods in which the Companions lived had effects on their narration of the hadiths, as well as the events they experienced. During this period, geography and the personal-psychological-scientific preferences of the Companions played an important role in the transmission of hadiths. In this process, which politically corresponded to the period of the Four Caliphs and the Umayyads, the relations of the post-companion generation, both from the public and scientific circles, and from the political circles, with the Companions rendered some issues clear in the hadith narration, while causing some issues to become ambiguous. When the early period hadith sources are examined from different perspectives, it is possible to reach important findings regarding the pre-tadwin period, which is one of the most critical periods in the history of hadith. These findings may affect the perception of Hadith and Islamic sciences.

Keywords: Ḥadīth, Companions, Tadwīn, Īrād, Context

تعريف بكتاب

ملخص موسع

السياق في رواية الحديث – السبب ايراد الحديث

بكير كوزوديشلي: اسطنبول ، منشورات كلاسيك ، 2021 ، 316 ص.

اليوم ، عند دراسة تاريخ الحديث في القرن الثاني والثالث الهجري يتم إجراء التقييمات على المنهجية والمصطلحات التي تم تطويرها على مر القرون ، ولا يمكن ملاحظة الخصائص المميزة للفترة التي عاش فيها الصحابة والتابعون. إلا أن علم الصحابة بالحديث لا يمكن أن يقتصر على الروايات المنقولة منهم أو المعطيات التي وصلت إلينا. خلال هذه الفترة ، لعبت الجغرافيا والسياسة والأحداث الاجتماعية من جهة الاجتماعية والتفضيلات الشخصية والنفسية والعلمية للصحابة دورًا مهمًا في نقل الأحاديث. عندما يتم فحص مصادر الحديث في الفترة المبكرة من وجهات نظر مختلفة ، فمن الممكن الوصول إلى مؤشرات مهمة تتعلق بفترة ما قبل تدوين ، والتي تعد واحدة من أكثر الفترات أهمية في تاريخ الحديث. قد تكون هذه المؤشرات محددة لدرجة تؤثر على مفهوم الحديث والعلوم الإسلامية.

الكلمات المفتاحية: الحديث ، الصحابة ، التدوين ، ايراد ، السياق.